

O ODNOSU MATERIJALNOG I PROCESNOG GRAĐANSKOG PRAVA U PARNICAMA - POGLED SA STAJALIŠTA PRIVATNOG (GRAĐANSKOG) PRAVA

Prof. em. Nikola Gavella *

UDK: 347.113: 347.91/.95

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: prosinac 2012.

Predmet rada je međusobni odnos i funkcija procesnog i materijalnog građanskog (i svakog drugog privatnog) prava u suvremenom hrvatskom pravnom poretku. Razmatra se njihov međusobni odnos u parničnim postupcima s težištem na ulozi materijalnog prava u njima i na djelovanju parničnih postupaka te njihovih rezultata na sporne pravne odnose parničnih stranaka.

Ključne riječi: građansko pravo, privatno pravo, građansko procesno pravo, subjektivno pravo, pravni temelj, spor, parnica.

I. UVODNE NAPOMENE O ODNOSU MATERIJALNOG I PROCESNOG PRAVA

Odnos tzv. materijalnog, osobito građanskog i ostalih privatnih prava¹ s jed-

---

* Dr. sc. Nikola Gavella, *professor emeritus* Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb.

¹ Materijalno (supstancijalno) pravo je naziv kojim se u zakonskim i drugim tekstovima, a osobito u onima koji su usredotočeni na sudski postupak, naziva ono pravo koje nije procesnopravne naravi. Tomu da se naziva materijalnim nešto što je tako nematerijalno kao što su to pravne norme zasigurno bi se moglo prigovoriti, ali se u to nećemo upuštati. Naziv materijalno pravo već se duboko ukorijenio. Njime se podcrtava razlika prema procesnom (postupovnom) pravu o kojem se nekada govorilo kao o formalnom pravu. Takvo je gledanje na procesno pravo napušteno. O njemu se više ne govori kao o formalnom pravu, ali se u pogledu ostalog neprocesnog prava zadržao naziv materijalno pravo. Tako za potrebe svoje studije o tužbama Mihajlo Dika rabi naziv materijalno pravo za "norme o primjeni kojih ovisi

ne i građanskog procesnog (postupovnog) prava s druge strane veoma je složen. Nije, stoga, ni čudno da je bio predmetom različitih shvaćanja i dugogodišnjih prijepora u znanstvenoj i stručnoj literaturi i publicistici, što se, dakako, odrazilo i na zakonodavstvo i na sudsku praksu. Raspon tih shvaćanja veoma je širok; od onih koja su građansko procesno pravo smatrala tek dijelom ili svojevrsnim refleksom građanskog, privatnog prava pa sve do onih prema kojima je građansko procesno pravo od tog potpuno neovisno.² No, kao što to i inače najčešće biva, ekstremna su se shvaćanja pokazala pretjeranima i neadekvatnima. Premda su se katkad oslanjala i na uvjerljive argumente, bila su ipak pogrešna onoliko koliko nisu dovoljno vodila računa o ulozi (funkciji) koju je pravni poredak povjerio građanskom pravosuđu u pogledu građanskopravnih odnosa u društvu. Stoga je postupno prevladalo shvaćanje da su građansko materijalno i građansko procesno pravo dva samostalna segmenta pravnog poretka, ali da među njima postoji takva veza da Siniša Triva i Mihajlo Dika govore o "dijalektičkoj sintezi između građanskog materijalnog prava i građanskog procesnog prava".³ S tim se, dakako, možemo samo složiti. To dvoje je povezano ulogama (funkcijama) koje svako od njih ima u pravnom poretku.

Uloga materijalnog građanskog prava u pravnom poretku je, kao što je poznato, da svojim normama u društvu uređuje međusobne odnose slobodnih i ravnopravnih pojedinaca, građanskopravne (privatnopravne) odnose. U obavljanju te uloge ono uspostavlja pravni kauzalitet s obzirom na koji nastupaju građanskopravni učinci – osnivanje, mijenjanje i prestanak subjektivnih

---

odluka o osnovanosti tužbenog zahtjeva u konkretnom postupku" čemu dodaje da su to norme "koje uređuju izvanprocesni odnos sam po sebi u vezi s kojim se traži pravna zaštita, ali i s tim normama povezane tzv. pravozaštitne norme, norme koje s obzirom na određeno izvanprocesno pravno stanje opravdavaju donošenje odluke traženog pravozaštitnog sadržaja, dakle određenu kondemnaciju, konstituciju ili deklaraciju." (v. Dika, M., *Građansko parnično pravo. VI. knjiga. Tužba*, Zagreb, 2009., str. 10, bilj. 29.). Poštovat ćemo to. Nazivom građansko materijalno pravo ili, jednostavno, materijalno pravo služit ćemo se kao zajedničkim nazivom za norme građanskog, a i ostalih grana privatnog prava (obiteljskog, trgovačkog, autorskog i dr.) jer se u vezi s građanskim procesnim pravom u prvom redu one pojavljuju kao materijalno pravo. Slijedom toga ćemo i o pravnim odnosima koji su uređeni tim normama govoriti kao o građanskopravnim, privatnopravnim ili, jednostavno, materijalnopravnim odnosima.

² V. Zuglia, S., *Građanski parnični postupak FNRJ*, Zagreb, 1957., str. 11 - 18; Triva, S.; Dika, M., *Građansko parnično procesno pravo*, 7. izd., Zagreb, 2004., § 3, str. 11 - 13 i tamo navedenu literaturu.

³ Triva, S.; Dika, M., *ibid.*

građanskih (privatnih) prava^{4 5 6} (odnosno obveza⁷) pojedinaca u njihovim

- ⁴ Pod nazivom subjektivno pravo, odnosno subjektivno građansko, odnosno subjektivno privatno pravo mislimo na privatnu pravnu vlast (pravnu moć, *Rechtsmacht*) koja u građansko-pravnom odnosu pravno pripada pojedincu (pravnom subjektu) nositelju prava, a proizlazi iz norma objektivnog građanskog (privatnog) prava. Kakva i kolika privatna pravna vlast pripada pojedincu, ovisi o pravnoj naravi i sadržaju njegova subjektivnog prava, a u pogledu čega – o objektu tog njegova prava. Takvo shvaćanje privatnog prava slijedi ono koje je uglavnom općeprihvaćeno u suvremenoj građansko-pravnoj i uopće pravnoj znanosti. (V. osobito u: Enneccer, L.; Kipp, Th.; Wolff, M., *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. I. Halbband*, 15. izd., Tübingen, 1959., str. 427 sqq. i 476; Krneta, S., *Evolucija pojma "zahtjev" i njegov odnos prema subjektivnom pravu*, Godišnjak Pravnog fakulteta Sveučilišta u Sarajevu, vol. XXIII, 1975., str. 297 – 309; Krneta, S., *Subjektivna prava*, u: Enciklopedija imovinskog prava i udruženog rada, Beograd, 1977., str. 186 - 201; Larenz, K., *Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts*, 7. izd., München, 1988., §§ 13 i 14, str. 209 - 269; Gschnitzer, F., *Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*, 2. izd., Wien, New York, 1992., str. 169 – 175; Bydlinski, P., *Bürgerliches Recht I, Allgemeiner Teil*, 2. izd., Wien, New York, 2002., § 3, str. 60 - 74.) Postoje, međutim, i drukčija gledanja na subjektivna prava. Na početku XX. stoljeća, kada se rješenje društvenih problema tražilo daleko od zasada individualizma i liberalizma, neki su teoretičari (H. Kelsen, R. David, P. Roubier, L. Raiser i dr.) pokušali drukčije poimati subjektivna prava i drukčije shvaćati njihovu ulogu u pravnim odnosima. Neki su, štoviše, negirali samosvojno postojanje subjektivnih prava kao i samosvojno postojanje privatnog prava. Takva učenja su, i kada nisu bila u potpunosti prihvaćena, ipak ostavila dubok trag. U novije doba pravna znanost ide ponovno putem afirmacije subjektivnih prava pa ne negira nego prihvaća njihovu egzistenciju i društvenu ulogu, i to ne samo na području privatnog nego i javnog prava (v. Schulev-Steindel, E., *Subjektive Rechte*, Wien, 2008.).
- ⁵ Subjektivnim građanskim, odnosno privatnim pravima naša se pravna znanost, nažalost, nije mnogo, čak ni dovoljno, bavila, nekako izbjegavajući tu temu. Među rijetkim radovima o subjektivnim pravima ističu se oni Slavice Krnete koji se oslanjaju na mjerodavnu njemačku i francusku literaturu. Tako u nas već neko vrijeme postoji svojevrstan deficit u izučavanju subjektivnih prava s materijalno-pravnog stajališta. Nešto više se s procesnopravnog gledišta pisalo o zaštiti subjektivnih građanskih prava (v. Dika, M., *Građansko parnično pravo u Jugoslaviji i zaštita subjektivnih građanskih prava - procesnopravni aspekt*, Naša zakonitost, br. 8-9, 1989., str. 993 - 1008; Grbin, I., *Sudska zaštita stvarnih prava prema Zakonu o vlasništvu i drugim stvarnim pravima: usporedba s dosadašnjim stanjem*, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, br. 4, 1997., str. 283 - 310), ali se primjećuje neka suzdržanost u *baratanju* pojmom subjektivnih prava i uopće neko zanemarivanje tog pravnog fenomena. Razlozi su različiti, a jedan od njih je vjerojatno utjecaj učenja koje u pravnom poretku ne vidi subjektivna prava nego samo obveze/dužnosti (v. Kelsen, H., *Reine Rechtslehre*, 2. izd., Wien, 1960., pretisak 2000.). Iako su ta i slična učenja u međuvremenu (1. izd. 1934.) mnogo izgubila na privlačnosti, ona su ostavila dubok trag koji se odražava i na izbjegavanju nekih tema.
- ⁶ O subjektivnim pravima koja u građanskim, materijalno-pravnim odnosima pripadaju pravnim subjektima govorit ćemo kao o subjektivnim građanskim ili privatnim pravima ili, jednostavno, o subjektivnim pravima. Nećemo ih nazivati subjektivnim materijalnim pravima jer se u nekim ne baš uvijek striktno pravnim diskursima tako nazivaju neka subjektivna prava koja služe zadovoljavanju specifičnih potreba njihovih nositelja, npr., materijalna prava radnika na božićnicu, na naknadu troškova prijevoza ili na potporu u slučaju rođenja djeteta.
- ⁷ Obveze nisu zasebni elementi građansko-pravnih odnosa nego su u njima naličje tuđih subjektivnih prava.

pravnim odnosima s drugim pojedincima. Tako materijalno građansko pravo, izgrađeno na postulatima slobode i ravnopravnosti (formalne jednakosti) svijetu, svakome omogućuje da, pod za sve jednakim pretpostavkama koje određuju norme materijalnog (građanskog, privatnog) prava, stječe i ima subjektivna građanska prava, da izvršava njihov sadržaj, da njima raspolaže, a i da ih štiti od tuđih protupravnih postupaka. Međutim, za ostvarenje toga nerijetko je potrebna pomoć javne vlasti. Pravne norme, a i subjektivna prava koja iz njih proizlaze, postoje u nematerijalnom svijetu, a namjena im je da u zbiljskom svijetu djeluju na odnose među pojedincima.⁸ Za to je potrebno da ih se u zbiljskom svijetu poštuje i njih se pridržava. Budući da to neke osobe katkad neće činiti dragovoljno, bit će potrebna pomoć javne vlasti da bi se i u odnosima s njima ostvarivala subjektivna prava utemeljena na materijalnom pravu. U tom je pogledu dužnost i odgovornost javne vlasti jako velika; ona je dužna ne samo poštivati subjektivna prava svih osoba nego i omogućiti njihovo ostvarivanje u zbilji društvenih odnosa. Stoga su u pravom uređenim društvima uspostavljeni pravosudni mehanizmi kojima je funkcija omogućiti i pomagati ostvarivanju i zaštiti subjektivnih prava u skladu s normama materijalnog prava. Suvremeni pravni poreci, uključujući, dakako, i naš, daju svakom "...pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obvezama." (čl. 29., st. 1. Ustava RH).^{9 10}

⁸ Tek kada djeluju u zbilji društvenih odnosa, subjektivna građanska prava omogućuju svojim nositeljima zadovoljenje legitimnih interesa, što je svrha (cilj) pravnog uređenja prema kojem iz norma materijalnog građanskog prava proizlaze za pojedince subjektivna građanska (privatna) prava.

⁹ Na davanje i poštovanje tog jamstva Republika Hrvatska se obvezala i pristupanjem Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te Protokola 1 - 14 uz tu Konvenciju. V. Uzelac, A., *Hrvatsko procesno pravo i jamstvo "pravičnog suđenja"* iz *Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 19, supplement, 1998., str. 1005 - 1030; Garašić, J., *O upravnom sporu pred Upravnim sudom RH u svjetlu čl. 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 19, supplement, 1998., str. 967 - 1004; Uzelac, A., *Pravo na pravično suđenje u građanskim predmetima: nova praksa Europskog suda za ljudska prava i njen utjecaj na hrvatsko pravo i praksu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 60, br. 1, 2010., str. 101 - 148.

¹⁰ V. Jug, J., *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i njezin utjecaj na svakodnevni rad sudaca i državnih odvjetnika*, Informator, br. 5499, 2006., str. 1 - 3; Vlačić, J., *Pravo na pošteno suđenje, uz osvrt na utvrđivanje građanskih prava i obveza*, Informator, br. 6124, 2012., str. 1 - 3; Marković, S., *Povreda ustavnog prava na pravično suđenje u stečajnom postupku*, Informator, br. 5967, 2011., str. 12 - 13; Marković, S., *Povreda ustavnog prava na pravično suđenje u upravnom postupku*, Informator, br. 6007, 2011., str. 1 - 3.

Svatko ima pravozaštitni zahtjev.¹¹ Stoga je svaki nositelj subjektivnog građanskog (privatnog) prava koje bi trebao ostvariti (odnosno zaštititi) u odnosu s nekom drugom osobom, ali i onaj tko smatra ili samo tvrdi (ili čak ni to) da je nositelj takva prava ovlašten zahtijevati od suda da djeluje u smjeru ostvarivanja njegova subjektivnog prava u odnosu s drugim osobama pokaže li se da to pravo postoji.^{12 13} Sud je dužan tako djelovati, i to u skladu s materijalnim pravom, ali postupajući pritom prema pravilima građanskog procesnog prava jer način kako sudovi obavljaju svoju funkciju određuju organizacijske i funkcionalne norme građanskog procesnog prava. To je uloga građanskog procesnog prava. Zbog nje se u djelovanju sudova susreće materijalno građansko pravo s građanskim procesnim pravom pa zajedno teže donošenju meritornih odluka u onim pojedinačnim slučajevima koji su predmetom sudskog postupanja, a koji se (prilično nezgrapno) nazivaju građanskopravnim stvarima.¹⁴ U tome građansko materijalno i građansko procesno pravo surađuju onako kako i ako to zahtijevaju i omogućuju njihove uloge u pravnim porecima. Premda svako od njih ima vlastito područje svog djelovanja¹⁵, vlastite metode, a i vlastitu vrlo različitu pravnu narav, u situacijama kada im se područja djelovanja podudaraju, građansko materijalno pravo i građansko procesno pravo djeluju u svojevrsnoj simbiozi.¹⁶

¹¹ O pravozaštitnom zahtjevu v. osobito Dika, M., *Pravo na tužbu*, Zagreb, 1987.; Uzelac, A., *Pravo na pošteno suđenje: opći i građanskopravni aspekti čl. 6. st. 1. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Zagreb, 2011., str. 88 - 125.

¹² Pravni poredak omogućuje svakome da preko javne vlasti ostvaruje onu privatnu pravnu vlast koja mu u društvu pripada kao nositelju subjektivnog građanskog prava i da štiti svoja prava od tuđih protupravnih zadiranja. Omogućuje to u pravilu preko sudova, a samo ako je to određeno posebnim propisom, preko drugih tijela vlasti, odnosno osoba kojima su dane neke javne ovlasti (npr., javni bilježnici u ostavinskom i ovršnom postupku, izmiritelji u postupku mirenja). Za slučajeve kada o subjektivnim građanskim pravima odlučuju tijela upravne vlasti ili druga tijela vlasti ili pak osobe koja imaju javne ovlasti, suvremeni pravni poreci osiguravaju sudsku kontrolu zakonitosti. Radi pojednostavljenja izlaganja govorit ćemo samo o sudovima misleći pritom i na ostala tijela i pojedince s javnim ovlastima na području pravosuđa.

¹³ Pravni poredak daje to pravo svakome, ali nikoga ne sili na to nego prepušta svakome da se svojim pravom služi ili ne služi.

¹⁴ Riječ je o sudskim postupcima u pogledu pravnih odnosa u bitnom uređenima normama materijalnog (građanskog, privatnog) prava.

¹⁵ O tome v. Uzelac, A., *Civilistička i procesualistička redakcija supstancijalnih normi: o neprimjerenoj procesualizaciji nekih materijalnih normi na primjeru ZOO-a*, Pravni život, vol. 41, br. 3-4, 1991., str. 425 - 451.

¹⁶ Ovdje, dakako, govorimo samo o građanskopravnim sredstvima ostvarivanja i zaštite prava. Uz građanskopravna pravni poredak ima i druga sredstva zaštite građan-

Pritom građansko materijalno pravo daje procesnomu smisao i svrhu postojanja, a procesno sa svoje strane omogućuje materijalnomu da se ostvaruje u društvenim odnosima i kada je za to potrebna moć javne vlasti, suda.¹⁷ U težnji k zajedničkom cilju svako podupire ono drugo, ali ga ujedno i donekle ograničava. Njihov se međusobni odnos time ne iscrpljuje. Kada sudovi vode postupke i odlučuju u tzv. građanskopravnim stvarima, oni postupaju prema pravilima građanskog procesnog prava, ali norme materijalnog građanskog prava imaju izuzetno važnu ulogu u sudskom postupanju i odlučivanju u tzv. građanskopravnim stvarima; određuju mu smjer i daju smisao. S druge strane, rezultati procesa sudskog postupanja i odlučivanja – meritorne sudske odluke donesene u tim tzv. građanskopravnim stvarima, ako su pravomoćne, utječu na subjektivna prava stranaka (*iudicium facit ius inter partes*). One posredno djeluju i na objektivno materijalno pravo jer su gradivo od kojeg se gradi sudska praksa, a ona je, priznavalo se to ili ne, jedan od veoma obilnih pravnih izvora objektivnog prava uopće pa tako i materijalnog građanskog (privatnog) prava.¹⁸

Međusobni odnos materijalnog i procesnog građanskog prava u suvremenom hrvatskom pravnom poretku razmotrit ćemo sa stajališta uloge građanskog materijalnog prava u postupcima koji se pred sudovima vode u građanskopravnim stvarima. Kod toga ćemo se usredotočiti na parnične postupke,

---

skih prava od povreda (kaznenopravna i dr.). Njima se pravni poredak služi radi postizanja nekih širih društvenih ciljeva. Hoće li ta sredstva javnopravne zaštite biti primijenjena u nekom slučaju ili neće, u pravilu ne ovisi o volji nositelja povrijeđenih građanskih prava.

¹⁷ Teško bi bilo ne složiti se s tvrdnjom Siniše Trive i Mihajla Dike da “iako je nesumnjivo da bi građansko procesno pravo izgubilo svoj smisao bez postojanja građanskog prava – jer se zadatak građanskog procesnog prava iscrpljuje u ostvarenju pretpostavaka za zaštitu građanskopravnih ovlaštenja – to ipak građanskom procesnom pravu ne oduzima značaj samostalnog pravnog područja u okviru jedinstvenog pravnog sistema. U mjeri u kojoj je umjesna podjela na javno i privatno, građansko pravo pripada u privatno pravo; građansko procesno pravo je specifična grana javnog prava. Za mnoge od njih nema korespondirajućih ustanova na području građanskog prava (npr., za deklaratornu pravnu zaštitu, za pravne lijekove i sl.)” V. Triva, S.; Dika, M., *op. cit.* u bilj. 2, § 3/2, str. 12.

¹⁸ Propisi, koji su u pravnim porecima kontinentalne Europe, a i ne samo u njima, glavni izvor građanskog (privatnog) prava, nerijetko će na pravne odnose moći djelovati tek preko sudova ili kojih drugih tijela vlasti, a tada će ih se primjenjivati s onim sadržajem kakav im sudska, odnosno druga pravna praksa (ustavnosudska, upravna) daje svojim tumačenjem i načinom primjene. Uvjetovanost primjene propisa praksom sudova i drugih tijela vlasti takva je da se do pune spoznaje o tome kako će na pravne odnose djelovati neke zakonske norme (isto vrijedi i za norme iz drugih propisa i međunarodnih ugovora) jedino može doći ako ih se sagleda zajedno.

kojima i naša procesnopravna znanost, sasvim opravdano, oduvijek pridaje najveću pažnju.¹⁹ Polazna će nam pozicija biti da građanskopravni (privatnopravni) sporovi koji nastaju među sudionicima građanskopravnih odnosa redovito prethode obraćanju sudu, a nakon podizanja tužbe dobivaju dodatnu dimenziju sudskog spora. Taj će na pravnoj razini (ne uvijek i na socijalnoj i emotivnoj) biti riješen i okončan pravomoćnošću meritorne sudske odluke (presude ili rješenja o smetanju posjeda), što će utjecati na građanskopravni spor. Pri tom razmatranju izostavit ćemo nejuridičke i metajuridičke elemente sporova, a i sve one juridičke koji su isključivo postupovni da bismo zadržali pažnju samo na onom u čemu građansko materijalno i građansko procesno pravo surađuju.

2. MATERIJALNOPRAVNA KOMPONENTA SPORA

A. Spor o subjektivnom pravu i sudski spor

U društvenim odnosima sporovi nipošto nisu rijetkost; izgleda da su povremene razmirice, nesuglasice, prepirke i sukobi različitog intenziteta, etiologije, tijeka i ishoda neizbježni. Među sudionicima građanskopravnih odnosa, dakle društvenih odnosa koji su uređeni materijalnopравnim normama građanskog (ili kojeg drugog privatnog) prava, česti su građanskopravni sporovi o međusobnim (subjektivnim) pravima i njihovu naličju - dužnostima i obvezama te o privatnopravnom statusu osoba.²⁰ Sporovi među njima redovito ne nastaju pred sudom, ali mogu dobiti dodatnu dimenziju sudskog spora, parnice. Dobit će je ako onaj tko želi da se u odnosu s drugom osobom ostvari subjektivno materijalno pravo za koje smatra da mu pripada, a da mu ga ta osoba krši,

¹⁹ I Mihajlo Dika, koji se mnogo bavio problematikom ovršnih postupaka (*Građansko ovršno pravo*, Zagreb, 2007.), sada obogaćuje našu pravnu literaturu novim sustavnim djelom o parničnom pravu planiranom u dvanaest svezaka pod zajedničkim nazivom *Građansko parnično pravo*. Od toga su do sada već objavljene u nakladi Narodnih novina d. d. iz Zagreba sljedeće: Dika, M., *Građansko parnično pravo. IV. knjiga. Stranke, njihovi zastupnici i treći u parničnom postupku*, Zagreb, 2008.; *V. knjiga. Parnične radnje*, Zagreb, 2008.; *VI. knjiga. Tužba*, Zagreb, 2009.; *X. knjiga. Pravni lijekovi*, Zagreb, 2010., a objava daljnjih svezaka tog djela očekuje se s nestrpljenjem.

²⁰ Budući da se privatnopravni status osoba u njihovim građanskopravnim (privatnopravnim) odnosima sastoji od njihovih subjektivnih prava i obveza, nije ga neophodno posebno spominjati. Nije neophodno ni posebno spominjati obveze jer su one u pravnim odnosima naličja subjektivnih prava. Subjektivnom pravu jedne osobe u pravnom odnosu odgovara obveza (dužnost) druge osobe u tom odnosu. Da tekst ne bismo suviše opterećivali, uglavnom ćemo izbjegavati da uz subjektivna prava pravnih subjekata spominjemo i njihov pravni status i obveze.

podnese sudu tužbu kojom od njega zahtijeva da o tom njihovu sporu donese odluku. Sud će tada biti dužan provesti parnični postupak u kojem će osobe u tom tada već sudskom sporu imati ulogu tužitelja, odnosno tuženika.²¹ Njihov će građanskopravni spor postojati i nadalje, usporedno s parnicom. Nju bi sud trebao okončati svojom odlukom utemeljenom na normama materijalnog prava, a mjerodavnom za obje strane, što bi se potom trebalo odraziti na građanskopravnom odnosu stranaka. Njega bi trebalo uskladiti s onim što je sud odlučio o subjektivnim materijalnim pravima i obvezama stranaka. Ako do tog usklađenja ne dođe dobrovoljnim podvrgavanjem stranaka autoritetu sudske odluke, pravni poredak omogućuje da se ono što je sud odredio svojom odlukom ostvari preko tijela sudske ili druge javne vlasti u sudskom ovršnom ili kojem drugom sudskom ili pak upravnom postupku.

Sve je to dobro poznato, ali želimo naglasiti da svaki sudski spor, parnica, ima i procesnopravni i materijalnopravni element kojima je krajnji cilj zajednički – ostvarenje onih subjektivnih materijalnih prava i obveza koje strankama pripadaju na temelju norma materijalnog prava. Procesnopravni element je dužnost suda da postupa prema pravilima građanskog procesnog prava, a materijalnopravni usmjerenost tog sudskog postupanja prema donošenju odluke o meritumu spora ovisne o tome ima li tužitelj zaista ono subjektivno materijalno (građansko, privatno) pravo na kojem se navodno temelji njegov tužbeni zahtjev, odnosno ima li pravni status koji si svojata. Potrebno je, međutim, razlikovati materijalnopravni temelj tužbenog zahtjeva od materijalnopravnog temelja sudskog spora koji je tom tužbom pokrenut i presude koja bude donešena o meritumu tog spora.

B. Pravni temelj tužbenog zahtjeva

B.1. Navodni pravni temelj

Svatko može tužbom postaviti svoj tužbeni zahtjev sudu, ali da bi sud mogao tom zahtjevu udovoljiti (usvojiti ga) svojom odlukom o meritumu spora, taj bi zahtjev trebao imati odgovarajući pravni temelj – subjektivno materijalno pravo koje tužitelja ovlašćuje da mu tuženik učini ono što tužitelj zahtijeva da sud naredi tuženiku. Doduše, za mnoge će se tužbene zahtjeve ispostaviti

---

²¹ Podnošenjem tužbe uspostavlja se procesnopravni (javnopravni) odnos između tužitelja i suda, sadržaj kojega je zahtjev tužitelja da sud donese odluku određenog sadržaja. Pošto se tužba dostavi tuženiku, dolazi i on u procesnopravni odnos sa sudom u kojem on sa svoje strane zahtijeva od suda odluku o tužiteljevu zahtjevu.

da nisu materijalno pravno utemeljeni, da tužitelj, naime, nema pravo na ono što zahtijeva. No, pravni temelj tužbenog zahtjeva je pretpostavka njegova usvajanja, ne i postavljanja. U logici je sudskog rješavanja sporova da će u trenutku podnošenja tužbe pa sve do pravomoćnosti sudske odluke vladati veća ili manja neizvjesnost o tome je li, odnosno koliko je tužiteljev tužbeni zahtjev zaista pravno utemeljen. Kondemnatorna i konstitutivna tužba će barem implicitno, a često i izričito, sadržavati tužiteljevu tvrdnju da mu u odnosu s tuženikom pripada subjektivno materijalno pravo na ono što tužbom zahtijeva.²² No, bez obzira je li tužitelj izričito u tužbi ustvrdio da ima neko subjektivno pravo prema tuženiku ili je to u tužbi samo implicirano²³, ono je uvijek tek navodni, više ili manje vjerojatni materijalno pravni temelj njegova tužbenog zahtjeva.^{24 25}

²² Kao pravni temelj kondemnatornih zahtjeva dolaze u obzir subjektivna materijalna prava jedne vrste, a konstitutivnog zahtjeva druge (o čemu će kasnije biti više riječi), ali uvijek će to biti neko tužiteljevo subjektivno materijalno pravo. Drukčije je s deklaratornim tužbenim zahtjevima. Njihova neposredna svrha je procesnopravna pa im je i neposredni pravni temelj procesnopravne, a ne materijalno pravne naravi (i o tome će kasnije biti više riječi).

²³ Prema našem građanskom procesnom pravu tužba ne mora, iako može, sadržavati navod o građansko pravnom temelju tužbenog zahtjeva. V. Triva, S.; Dika, M., *op. cit.* u bilj. 2, § 87, str. 413 - 416.

²⁴ Sud bi trebao što prije spoznati na kojem je to navodnom subjektivnom materijalnom pravu tužitelj utemeljio svoj zahtjev pa, ako ga tužitelj nije izričito naveo u tužbi, sud će dobro postupiti ako već u fazi pripremanja glavne rasprave ukloni moguće nedoumice o tome na čemu tužitelj temelji svoj tužbeni zahtjev.

²⁵ Postupovnu odredbu da će "sud ...po tužbi postupiti i kad tužitelj nije naveo pravnu osnovu tužbenog zahtjeva, a ako je tužitelj pravnu osnovu naveo, sud nije za nju vezan" (čl. 186., st. 3. ZPP-a) treba razumjeti u tom smislu da sud nije vezan tužiteljevim shvaćanjem/tumačenjem norma materijalnog prava (građanskog, odnosno nekog drugog privatnog prava u objektivnom smislu) ni kada ga je tužitelj izričito iskazao u svojoj tužbi. Ne bi se tu odredbu smjelo shvatiti u smislu da sud nije vezan tužiteljevim navodom o tome koje to subjektivno pravo želi ostvariti ili zaštititi u parnici koju je pokrenuo svojom tužbom jer, shvati li je se tako, moglo bi se povrijediti slobodu pojedinaca da se prema svojem nahodanju služe ili ne služe svojim subjektivnim pravima, da raspoložu ili ne raspoložu njima, da ih štite ili ih ne štite. Podizanje tužbe kao i tužiteljevo poduzimanje daljnjih parničnih radnja u biti je ostvarivanje subjektivnog prava za koje on smatra ili tvrdi (izričito ili prešutno) da je njegovo, dakle neka specifična uporaba tog navodnog prava. Budući da prije pravomoćnosti presude nitko pa ni sud ne može pouzdano znati je li postavljanje tužbenog zahtjeva bila tužiteljeva dispozicija pravom koje je zaista njegovo, sud ne bi smio tražiti neki drugi materijalno pravni temelj tužbenog zahtjeva. Ako taj i postoji kao neko drugo tužiteljevo subjektivno pravo različito od onoga na kojemu se

Svatko, doduše, ima “pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obvezama”, ali to, naravno, ne znači da ima pravo i na to da sud usvoji bilo kakav njegov tužbeni zahtjev. Za to je potrebno da je taj zahtjev utemeljen na odgovarajućem tužiteljevu subjektivnom pravu. Je li tako utemeljen ili nije, predmet je sudskog spora. No, predmet sudskog spora se redovito ne svodi samo na to. Na drugoj se strani u sporu nalazi tuženik koji najčešće ima neke svoje materijalnopravne prigovore tužbenom zahtjevu, a katkad i protuzahjeve (da ih nema, ne bi bilo ni materijalnopravnog elementa spora). I oni baš kao i tužiteljev tužbeni zahtjev u sudskom sporu isprva počivaju tek na navodnom, više ili manje vjerojatnom materijalnopravnom temelju, izričito navedenom ili impliciranom. I njihova će materijalnopravna utemeljenost biti, ako je tužitelj ospori, predmetom sudskog spora koji se vodi o tužiteljevu tužbenom zahtjevu. Taj, naime, nije osnovan ako, odnosno ukoliko su utemeljeni tuženikovi materijalnopravni prigovori i protuzahjevi, što bi se trebalo spoznati u parnici i odraziti na presudi o meritumu tužbenog zahtjeva.

B.2. O pravnom temelju kondemnatornog zahtjeva

Da bi sud mogao usvojiti kondemnatorni tužbeni zahtjev, taj bi se trebao temeljiti na utuživom materijalnom subjektivnom pravu koje svog nositelja ovlašćuje na to da traži od tuženika onu činidbu (pozitivnu ili negativnu) za koju tužitelj zahtijeva da je sud naredi tuženiku. Dakle, kondemnatorni se tužbeni zahtjev treba temeljiti na takvu subjektivnom pravu koje je utuživo, a to nipošto nisu sva subjektivna građanska prava.

Apsolutna subjektivna prava kao, npr., prava osobnosti, pravo vlasništva, nasljedno pravo, autorsko pravo nisu utuživa jer su usmjerena prema svima, a ne prema nekoj određenoj osobi protiv koje bi se moglo podnijeti tužbu da bi sud s njom kao tuženikom vodio parnični postupak. Tek povredom takva

---

temelji njegov tužbeni zahtjev, na tužitelju je, a ne na sudu, da to pravo izvršava ili ne izvršava prema svojoj volji. Stoga je potreban velik oprez pri primjeni pravila iz čl. 368., st. 2. ZPP-a prema kojem će “drugostupanjski sud ...presudom odbiti žalbu kao neosnovanu i potvrditi prvostupanjsku presudu ako utvrdi da je prvostupanjski sud pogrešno primijenio materijalno pravo, ali da je pravilnom primjenom materijalnog prava trebalo jednako odlučiti o tužbenom zahtjevu”. Ispravno tvrdi Mihajlo Dika da sud jedino nije vezan tužiteljevom pravnom kvalifikacijom (Dika, M., *op. cit.* u bilj. 1, str. 181), a tome dodajmo da je vezan tužiteljevom dispozicijom onim subjektivnim pravom koje je prema tužiteljevoj (izrečenoj ili barem impliciranoj) tvrdnji materijalnopravni temelj njegova tužbenog zahtjeva.

prava, ako i kada određena osoba ne udovoljava svačijoj dužnosti poštova-nja tuđeg apsolutnog prava, nastaje situacija u kojoj treba u odnosu s tom osobom ostvariti, odnosno zaštititi povrijeđeno pravo. U takvoj situaciji će iz povrijeđenog apsolutnog prava za njegova nositelja nastati novo subjektivno građansko pravo koje će ga ovlašćivati da od te osobe, povreditelja zahtijeva onakvo činjenje kojim bi se ostvarilo, odnosno zaštitilo apsolutno pravo koje je u odnosu s tom osobom neostvareno ili je povrijeđeno. Ta nova subjektivna građanska prava ovdje nazivamo pravima-zahtjevima²⁶ za razliku od onih subjektivnih prava iz kojih su ta prava povredom proizašla.^{27 28} Prava-zahtjevi su uvijek usmjereni prema nekoj određenoj osobi; ovlašćuju svoje nositelje da od određene osobe zahtijevaju određeno činjenje koje je ona dužna izvršiti. Kada ta njezina obveza doprije za izvršenje, a da nije ispunjena, pravo-zahtjev je moguće utužiti^{29 30} sve dok ne nastupi zastara.^{31 32} Prava-zahtjevi su, dakle,

²⁶ Budući da se naša pravna znanost i publicistika nisu mnogo bavili subjektivnim pravima, postoje u pogledu njih mnoge nedoumice i nesporazumi pa i oni semantičke naravi.

²⁷ Nerijetko se o pravima koja nazivamo prava-zahtjevi govori kao o materijalnopравnim zahtjevima. Time ih se razlikuje od procesnopравnih zahtjeva, što je dobro jer su materijalnopравne naravi. No, prijeti opasnost da se izgubi iz vida kako su to potpuna subjektivna prava pa ih radije nazivamo pravima-zahtjevima.

²⁸ O pravima-zahtjevima kao i o materijalnopравnim prigovorima na njih v. Larenz, K., *op. cit.* u bilj. 4, § 14, str. 243 - 269.

²⁹ Prava-zahtjevi imaju materijalnopравnu, a ne procesnopравnu egzistenciju pa ih se i bez sudjelovanja suda može stavljati i ostvarivati. Po tome se prava-zahtjevi suvremenog prava razlikuju od akcija (*actiones*) rimskog prava.

³⁰ Utuživost prava-zahtjeva može, ali ne mora biti iskorištena. Hoće li se tko poslužiti kojim svojim subjektivnim pravom i kako, ovisi o njegovoj prosudbi i volji. Uzgred rečeno, smatramo da su na opasnom putu oni koji predlažu obvezatno sudjelovanje u postupku mirenja ili u bilo kojem drugom građanskopравnom postupku pred sudom. Time bi se bez dovoljno razloga odstupilo od načela dispozitivnosti na kojem je izgrađeno građansko pravo. Dakako, onaj tko bi se ustručavao ostvarivati i štiti-ti svoje subjektivno građansko pravo pred sudom, trpjet će zbog toga nepovoljne posljedice.

³¹ Utuživost subjektivnih prava je njihovo građanskopравno svojstvo koje pravo-zahtjev gubi ako i kada nastupi njegova zastara. Time, naravno, ne prestaje ono subjektivno pravo iz kojeg pravo-zahtjev proizlazi. No, zastarom ne prestaje ni pravo-zahtjev, prestaje samo utuživost. Više se pravo-zahtjev ne može ostvariti sudskim putem, ali se i nadalje može valjano izvansudski (dobrovoljno) ostvariti.

³² Pošto iz subjektivnog prava proizađe za njegova nositelja pravo-zahtjev prema određenoj osobi, pravo-zahtjev je njegovo novo subjektivno građansko (privatno) pravo pored onoga iz kojeg je pravo-zahtjev proizašlo (time što iz nekog prava proizađe pravo-zahtjev, to pravo ne prestaje). Pravo-zahtjev je, premda potpuno pravo, u

prikladni biti neposredni materijalno-pravni temelj kondemnatornih tužbenih zahtjeva.³³ Dakako, kada tužitelj postavi svoj kondemnatorni zahtjev, tada je njegova utemeljenost na pravu-zahtjevu samo navodna. Ona je tada, više ili manje vjerojatna, a je li zahtjev zaista tako materijalno-pravno utemeljen, provjerit će sud u parničnom postupku.

Ne samo apsolutna nego ni relativna subjektivna prava nisu sama po sebi utuživa iako svoje nositelje ovlašćuju na činidbu neke druge određene osobe. Mogu se utužiti tek prava-zahtjevi ako proiziđu iz povrijeđenog relativnog prava. A proizići će ako osoba koja nositelju relativnog prava duguje činidbu, tu činidbu ne izvrši ni pošto ona dospije za izvršenje. Naime, i iz relativnih subjektivnih prava (npr., iz vjerovnikove tražbine od dužnika) također će, ako i kada nastane potreba da se takvo pravo ostvari (zaštiti) u odnosu s tom osobom (dužnikom), za nositelje takvih prava (vjerovnike) proizlaziti novi, utuživi subjektivni zahtjevi koji će ih, dok ne zastare, ovlašćivati da od onoga tko je njihovo pravo povrijedio zahtijevaju činjenja kojima će se ono ostvariti.^{34 35} Ako dužnik vjerovniku ne ispuni dužnu činidbu iako je njegova obveza dospjela za ispunjenje, povrijedio je vjerovnikovo relativno pravo (vjerovnikovu tražbinu,

---

vezi s onim pravom iz kojeg je proizišao. Među njima postoji veza; subjektivno pravo iz kojeg zahtjev proizađe daje zahtjevu pravni temelj njegova postojanja, a on sa svoje strane služi ostvarivanju (zaštiti) tog prava. No, pravo-zahtjev ne mora trajati za čitava trajanja prava iz kojeg proizađe jer može samostalno prestati i ranije, npr., ispunjenjem, zastarom ili odreknućem.

³³ Posredan materijalno-pravni temelj kondemnatornih zahtjeva je apsolutno subjektivno građansko (privatno) pravo iz kojeg proizađe pravo-zahtjev. Posredstvom tog apsolutnog prava kao svog neposrednog temelja, kondemnatorni tužbeni zahtjev može imati i daljnje, posredne materijalno-pravne temelje (prava iz kojih je to apsolutno pravo izvedeno, još dalje ona prava iz kojih su ta prava izvedena itd.). Na kraju tog niza će svakako biti neke norme materijalnog prava kao krajnji pravni temelj tužbenog zahtjeva.

³⁴ Isto je i s ostalim pravima koja svojim nositeljima daju ovlast zahtijevati neku činidbu od određene osobe (npr., s pravom vlasnika povlasne nekretnine koji ima služnost kolnika na poslužnoj nekretnini pa ga ta ovlašćuje da od vlasnika poslužne nekretnine zahtijeva trpljenje radnja kojima se ostvaruje to pravo služnosti). Tek ako i kada osoba koja je dužna nositelju prava izvršiti neku činidbu (pozitivnu ili negativnu) to ne čini, za njega nastaje pravo-zahtjev da mu izvrši tu činidbu (da plati neki obrok stvarnog tereta, propusti provoz ili sl.).

³⁵ Prava-zahtjevi koji nastaju povredom relativnih prava su nesamostalna prava jer ovise o onom relativnom pravu (tražbini) iz koje su proizišli; s njima su u odnosu sporednih (akcesornih) prava prema glavnom pravu. Ti zahtjevi još su nesamostalniji od onih koji proizlaze iz apsolutnih prava gospodariti objektom. Naime, s prestankom relativnog prava iz kojeg proizađe pravo-zahtjev ujedno prestaje i pravo-zahtjev (ne i obrnuto - s prestankom prava-zahtjeva, npr., zastarom, ne prestaje relativno subjektivno građansko pravo iz kojeg je proizišao).

potraživanje) pa je time za vjerovnika nastao pravo-zahhtjev koji ga ovlašćuje da od dužnika zahtijeva tu činidbu, i sudskim putem. Pravo-zahhtjev može se utužiti (dok ne zastari) pa je prikladan biti neposredan materijalnopravni temelj kondemnatornog tužbenog zahtjeva.³⁶ No, dok dužnikova obveza nije dospjela za ispunjenje, dužnik još nije neispunjenjem povrijedio vjerovnikovo pravo na tu njegovu činidbu (a možda ni neće) pa vjerovnik još nema pravo zahtijevati ispunjenje te činidbe od dužnika. On ima pravo na činidbu, ali još nema utuživ zahtjev (pravo-zahhtjev) za njezino ispunjenje. Doduše, uz ova materijalnopravna pravila u našem je pravnom poretku već neko vrijeme na snazi i posebna procesnopravna odredba kojom se anticipira nastanak prava-zahhtjeva iz relativnih prava. Prema njoj “tužitelj koji učini vjerojatnim da tuženik ozbiljno dovodi u pitanje postojanje njegove još uvijek nedospjele tražbine, ili da će morati sudskim putem ostvarivati svoju tražbinu nakon što ona dospije, ili da iz drugih razloga ima za to pravni interes, može i prije dospelosti tražbine zatražiti od suda da tuženiku naloži da mu ispuni dužnu činidbu u vrijeme njezine dospelosti” (čl. 186.c, st. 1. ZPP-a).³⁷ Time je naš zakonodavac smiono zahvatio ZPP-om u uvijek veoma osjetljiv odnos materijalnog i procesnog prava. Na temelju te posebne odredbe ZPP-a nositelj relativnog prava može podnijeti tužbu na temelju samog tog svog još nepovrijeđenog prava. Može je podnijeti premda materijalnopravno nije ovlašten zahtijevati dužnikovu činidbu jer dužnikova obveza još uopće nije dospjela za ispunjenje.³⁸ Što više, ma koliko da je to paradoksalno, nositelj relativnog materijalnog prava može na temelju tog svojeg prava ishoditi čak i pravomoćnu presudu kojom će sud dužniku narediti da vjerovniku ispuni činidbu iako vjerovnika tužitelja njegovo subjektivno pravo uopće ne ovlašćuje na to da ju od dužnika zahtijeva prije nego što dužnikova obveza dospije za ispunjenje. Ipak se na temelju presude donesene bez potrebnog materijalnopravnog temelja “ovrha ...može ...tražiti tek nakon dospelosti tražbine”(čl. 186.c, st. 3. ZPP-a). Zasigurno su neke

³⁶ To nije jasno vidljivo u onim obveznim odnosima u kojima dužnikova obveza dospijeva odmah. U njima, ako dužnik ne ispuni dužnu činidbu odmah, on vrijeđa vjerovnikovo pravo na tu činidbu odmah pošto je ono nastalo pa vjerovnik nema utuživ zahtjev (pravo-zahhtjev) prema dužniku. Ta dva prava koincidiraju pa ih nije lako razlikovati. Izgleda kao da je vjerovnikovo pravo na činidbu utuživo premda je zapravo utuživ zahtjev koji je iz tog prava proizašao njegovom povredom.

³⁷ Određena je člankom 99. ZIDZPP (Narodne novine, br. 117/03), a na snagu je stupila 1. prosinca 2003.

³⁸ Vjerovnik ne mora čekati da dužnik povrijedi relativno pravo pa da protiv njega nastane pravo-zahhtjev nego se uzima kao da je zahtjev (pravo-zahhtjev) za nj nastao premda sasvim očigledno još nije, a možda ni neće nastati.

okolnosti navele zakonodavca na to da pragmatično otvori procesnopravnu mogućnost za podizanje i usvajanje tužbe i prije nego što je nastao zahtjev (pravo-zahhtjev) koji bi tome trebao biti materijalnopravni temelj.³⁹ Takvo procesnopravno uređenje kao da proturječi građanskopravnom narušavajući međusobni odnos norma materijalnog i procesnog građanskog prava u parnicama, njihovu suradnju u rješavanju sudskih sporova. No, ta suradnja ipak postoji jer sud, doduše, može kondemnatorni zahtjev usvojiti i ranije, ali to će biti jalov posao dok god ono što tužitelj zahtijeva ne dospije za ispunjenje pa nastane pravo-zahhtjev jer dotad neće moći tražiti ovrhu. Tek ako naknadnim dospijecom nastane pravo-zahhtjev kao pravni temelj onoga što je tužitelj zahtijevao, presuda koju je sud o tome donio, moći će, kao plod suradnje materijalnog i procesnog građanskog prava, postati ovršnom pa služiti svrsi zbog koje je tužitelj bio zatražio od suda odluku o sporu.

I tužbe zbog smetanja posjeda su kondemnatorne tužbe. I one, da bi ih sud mogao usvojiti, trebaju imati svoj materijalnopravni temelj u odgovarajućem utuživu pravu-zahhtjevu usmjerenu na osobu koja je protupravno smetala (oduzela ili smetala u užem smislu) posjed. Za onoga kome je posjed oduzet ili smetan ne proizlaze prava-zahhtjevi iz ikakva njegova subjektivnog prava koje bi se trebalo ostvariti ili zaštititi (posjed nije subjektivno pravo) nego iz materijalnopravnih norma koje pod zakonom određenim pretpostavkama daju posjednicima pravo na zaštitu posjeda (čl. 21. - 27. ZV-a). Te norme određuju i neke posebnosti u pogledu prava-zahhtjeva za zaštitu posjeda i njihova ostvarivanja, ali u bitnome ta prava-zahhtjevi ne odudaraju od ostalih prava-zahhtjeva na kojima se trebaju temeljiti kondemnatorne tužbe.

B.3. O pravnom temelju konstitutivnog zahtjeva

Da bi se mogao usvojiti neki konstitutivni tužbeni zahtjev, u pravilu bi taj trebao imati materijalnopravni temelj u odgovarajućem utuživom subjek-

---

³⁹ Unošenje takve odredbe u naš pravni sustav vjerojatno je bilo motivirano time što je u poslovanju nekih pravnih subjekata, izgleda, uzela maha žalosna praksa da dužnici ne udovoljavaju svojim obvezama dok god ne budu na to prisiljeni. Nemamo namjeru ovdje potaknuti polemiku o svrsishodnosti takva uređenja prema sumnjamo u nju. Bojimo se da ta odredba ZPP-a može pridonijeti povećanju broja tužba podnesenih sudu (ne možemo tvrditi da se to i dogodilo jer ne raspoložemo potrebnim podatkom, ali bilo bi korisno to istražiti pa potom odlučiti o daljnjoj sudbini te odredbe). Želimo, međutim, upozoriti na to da su takvim uređenjem pravomoćne odluke u parnicama gotovo pa degradirane na puka sredstva za pokretanje daljnjeg, ovršnog postupka.

ktivnom građanskom pravu. Kao neposredan temelj takvih zahtjeva dolaze u obzir, baš kao i u pogledu onih kondemnatornih, utuživi zahtjevi (prava-zahtjevi) kakvi nastaju i iz subjektivnih građanskih (privatnih) prava kada ih treba, makar sudski, ostvariti (odnosno zaštititi) u odnosu s određenom osobom. Međutim, razlikuju se od njih po tome što nastaju iz one vrste subjektivnih prava koja se nazivaju potestativna (njem. *Gestaltungsrechte*) ili preobražajna prava ili, opisno, prava kojim se odobrava ili utječe na pravni odnos, a katkad i pravne moći.⁴⁰ Prava te vrste ovlašćuju svoje nositelje na to da svojim jednostranim voljnim aktima, ali nerijetko posredstvom odluke suda koju nositelj prava tek treba ishoditi, utječu na neki pravni odnos s određenom osobom.⁴¹ ⁴² Redovito takva prava nisu utuživa. Tek ako i kada nastane situacija u kojoj to pravo, pošto je dospjelo, treba i ostvariti u odnosu s određenom osobom, iz potestativnog prava će za njegova nositelja proizaći pravo-zahtjev prema toj osobi.⁴³

Materijalnopravni temelj konstitutivnih tužba treba, dakle, kao i kod kondemnatornih, biti tužiteljev (navodni) zahtjev (pravo-zahtjev) odgovarajućeg sadržaja usmjeren prema tuženiku. Razlika od prava-zahtjeva koji su pravnim

---

⁴⁰ Katkad se za tu vrstu prava rabi i naziv pravna moć, ali je pojam pravne moći širi od pojma preobražajnih prava. U širem smislu je pravna moć (*Rechtsmacht*) svaka privatna pravna vlast koja nositelju subjektivnog prava pripada u određenom građanskopravnom (privatnopravnom) odnosu na temelju norma objektivnog prava, makar ona i ne proizlazi iz nekog subjektivnog prava (npr., moć prihvatanja ponude ugovora, čime će tek nastati prava iz ugovora i dr.). Zbog te višeznačnosti bolje je izbjegavati suviše širok naziv pravna moć.

⁴¹ Npr., nekom sudioniku ugovornog odnosa pripada potestativno pravo otkaza, raskida ugovora ili odustanka od njega (čime će uzrokovati prestanak tog odnosa) ili dužniku alternativne obveze pripada potestativno pravo odlučivanja koju će činidbu ispuniti da bi se oslobodio obveze i glede ostalih ili nositelju prava prvokupa pripada potestativno pravo kupnje stvari pod jednakim uvjetima pod kojima ju je prodavatelj ponudio na prodaju nekom drugom itd.

⁴² Budući da iz njih proizlaze prava-zahtjevi, potestativna prava su posredni pravni temelji konstitutivnih tužba. Daljnji posredni pravni temelj bit će im materijalno-pravne norme iz kojih ta prava proizlaze.

⁴³ Npr., s ispunjenjem naplatnog ugovora redovito nastaje ispuniteljeva obveza da odgovara za nedostatke ispunjenja, a ujedno, kao njezin komplement, za osobu koja je primila ispunjenje odgovarajuće subjektivno potestativno pravo zahtjeva otklanjanja nedostatka i sl. Pošto obveza odgovornosti za nedostatke ispunjenja doprije za ispunjenje, iz potestativnog prava nastaje za njegova nositelja utuživ zahtjev (pravo-zahtjev) prema osobi koja je obvezana odgovarati za nedostatke tog ispunjenja.

temeljem kondemnatornih tužba je u porijeklu prava-zahtjeva.⁴⁴ Da bi sud mogao udovoljiti zahtjevu koji je postavljen konstitutivnom tužbom, taj treba biti utemeljen na pravu-zahtjevu koji je proizišao iz potestativnog prava.⁴⁵ Tako je to u načelu prema odgovarajućim materijalno-pravnim pravilima. No, kao što smo to već izložili u vezi s kondemnatornim tužbenim zahtjevima, na snazi je i posebna procesnopravna odredba čl. 186.c ZPP-a prema kojoj je i nositelj potestativnog prava ovlašten na temelju samog tog prava tužiti pa i ishoditi presudu prije nego što dospije za ispunjenje ono što zahtijeva. Procesnopravna situacija je, dakle, u pogledu materijalno-pravne utemeljenosti konstitutivnih tužbenih zahtjeva jednaka kao i u pogledu kondemnatornih, s jednakim posljedicama, o čemu je već bilo riječi. No i tada će za to da bi se postigla bitna svrha podnošenja tužbe i vođenja parničnog postupka biti potrebna suradnja materijalnog i procesnog građanskog prava. Tako donesena presuda neće biti ovršna dok dospijećem potestativnog prava naknadno ne nastane pravo-zahtjev koji je materijalno-pravni temelj unaprijed usvojenog konstitutivnog tužbenog zahtjeva.

B.4. O pravnom temelju deklaratornog zahtjeva

Deklaratorni tužbeni zahtjevi postavljeni bilo tužbom na utvrđenje, bilo prejudicijelnim zahtjevom za utvrđenje po mnogo se čemu razlikuju od kondemnatornih i konstitutivnih. Za razliku od njih, oni nisu neposredno usmjereni na ostvarivanje ikojih subjektivnih materijalnih prava tužitelja u njegovu odnosu s tuženikom. Svojim deklaratornim zahtjevom tužitelj ne zahtijeva od suda da tuženiku naredi ikakvo činjenje ili nečinjenje ni ne zahtijeva da svojom odlukom utječe na neki pravni odnos tužitelja i tuženika. Tužitelj samo zahtijeva da sud svojom presudom utvrdi postojanje ili nepostojanje nekog spornog subjektivnog građanskog (privatnog) prava ili pravnog odnosa⁴⁶, od-

⁴⁴ U pojedinostima postoje, doduše, brojne razlike među pojedinim podvrstama potestativnih prava, što se odražava na pravima-zahtjevima koji nastaju iz tih prava. No, u bitnome je, zanemarimo li pojedinosti, situacija poput one kod kondemnatornih tužba.

⁴⁵ Sud može konstitutivnom tužbenom zahtjevu udovoljiti, ako, odnosno ukoliko je taj zaista utemeljen na pravu-zahtjevu proizišlom iz potestativnog prava (a ono možda na nekom drugom subjektivnom pravu, ovo na nekom daljnjem itd. sve do utemeljenja na odgovarajućim materijalno-pravnim normama).

⁴⁶ Riječ je o subjektivnim pravima ili pravnim odnosima koji postoje ili su postojali, ali ne i takvim koji će tek možebitno nastati u budućnosti. (v. Grbin, I., *Glavne značajke tužbe na utvrđenje*, u: Liber amicorum in honorem Jadranko Crnić, Zagreb, 2009., str. 968).

nosno istinitost ili neistinitost neke isprave⁴⁷ (čl. 187., st. 1. ZPP-a)⁴⁸ kako bi to utvrđenje, pošto postane pravomoćno, bilo za tuženika mjerodavno (*res iudicata*). To bi tužitelju trebalo omogućiti ili olakšati uspjeh u nekim drugim postupcima pred sudovima ili drugim tijelima javne vlasti. Neposredna funkcija tužba za utvrđenje je, stoga, zapravo procesnopravna, a ne materijalnopravna. I nakon što sud svojom odlukom usvoji tužiteljev deklaratorni tužbeni zahtjev pa i kada ta odluka postane pravomoćna, materijalnopravni odnos stranaka ostaje kakav je bio i do tada, barem naoko.⁴⁹ ⁵⁰ Tako je i s prejudicijelnim zahtjevima za utvrđenje.⁵¹ Zbog takve njihove funkcije neposredni pravni temelj deklaratornih zahtjeva sudu nije materijalnopravne naravi. Stoga ni neposredni pravni temelj deklaratornog zahtjeva nije materijalnopravne nego procesnopravne naravi - tužiteljev pravni interes za utvrđenje koje traži (čl. 187., st. 2. ZPP-a). Iza toga se, međutim, krije materijalnopravni element spora tužitelja s tuženikom.

C. Materijalnopravni i činjenični temelj presude o meritumu spora

Predmet sudskog spora je u pravilu materijalnopravna utemeljenost (osnovanost) tužbenog zahtjeva kao i tuženikovih prigovora i protuzahtjeva. Tako je to kadgod se sudski spor vodi o kondemnatornom ili o konstitutivnom tužbenom zahtjevu, odnosno spori o takvoj protutužbi, protuzahtjevu ili prigovoru. Odluka o meritumu takva spora je ovisna o sudskoj ocjeni materijalnoprav-

⁴⁷ Deklaratornom tužbom se u pravilu ne može zahtijevati utvrđenje činjenica osim činjenice postojanja ili nepostojanja neke isprave i kada posebni propisi predviđaju tu mogućnost (mogućnost utvrđenja činjenice majčinstva ili očinstva). Poblize v. Dika, M., *op. cit.* u bilj. 1, str. 266 - 268.

⁴⁸ *Ibid.*, str. 249 - 312.

⁴⁹ V. tako Grbin, I., *op. cit.* u bilj. 46, str. 981.

⁵⁰ U pravilu je to tako, ali iznimno od toga, podnošenje ili nepodnošenje nekih vrsta deklaratornih tužba ipak može utjecati na subjektivna prava stranaka. Naime, podnošenje nekih posebnih vrsta deklaratornih tužba je dopušteno jedino unutar nekih rokova s prekluzivnim djelovanjem (npr., tužba na utvrđenje očinstva, opozicijskih i opugnacijskih tužba) pa ne bude li tužba podnesena unutar roka, tužitelju će prestati ona subjektivna prava za koja je propustio tražiti da ih sud utvrdi. I obratno, pravovremenim podnošenjem takve tužbe na utvrđenje, održat će se egzistencija tih prava. Mihajlo Dika s tim u vezi govori o parakonstitutivnim učincima deklaratornih tužba (v. Dika, M., *op. cit.* u bilj. 1, str. 255 - 256).

⁵¹ V. Grbin, I., *op. cit.* u bilj. 46, str. 978 - 980; Dika, M., *Prejudicijelni zahtjev za utvrđenje*, u: *Liber amicorum in honorem Jadranko Crnić*, Zagreb, 2009., str. 985 - 1000.

ne utemeljenosti tužbenog zahtjeva, je li, naime, tužitelj zahtjev utemeljen na odgovarajućem subjektivnom pravu, odnosno u kojoj mjeri je na njemu utemeljen kada se u obzir uzmu i tuženikovi materijalnopравни prigovori i protuzahitjevi. Odgovor će sud tražiti u parničnom postupku koji će se voditi prema pravilima građanskog procesnog prava⁵² poštujući pritom ustavno pravo obiju stranaka na pravično suđenje.⁵³ Bit će to traženje odgovora na materijalnopravno pitanje kakva treba biti sudska odluka o meritumu spora, a kriterij za prosudbu kakav treba biti odgovor na nj daju odgovarajuće norme materijalnog građanskog (privatnog) prava.⁵⁴ Primjenjujući ih s obzirom na ono što je o odlučnim činjenicama spoznao tijekom postupka, sud će zaključiti treba li svojom odlukom tužbeni zahtjev usvojiti (u cijelosti ili djelomično) ili ga odbiti (u cijelosti ili djelomično).⁵⁵

I kada je posrijedi spor o deklatornom tužbenom zahtjevu, odnosno kada sud treba odlučiti o prejudicijelnom deklaratornom zahtjevu, predmet spora je zapravo u krajnjoj liniji materijalnopravne naravi. Sudski sporovi o deklarator-

---

⁵² Služeći se mogućnostima koje im daju postupovna pravila o parničnom postupku stranke će poduzimati svoje i izazivati parnične radnje suda. (Dika, M., *Građansko parnično pravo. Knjiga V. Parnične radnje*, Zagreb, 2008.). Poduzimat će te radnje da bi ishodile mjerodavnu sudska odluku o tome koja i kakva subjektivna prava, tj. koja i kakva privatna pravna vlast pripada pojedinoj od njih u odnosu prema drugoj da bi potom tu vlast i ostvarile (opet najčešće sudskim putem).

⁵³ O povredama ustavnog prava na pravično suđenje v. Marković, S., *Povreda ustavnog prava na pravično suđenje*, Informator, br. 6115, 2012., str. 1 - 2.

⁵⁴ Bitno obilježje svih subjektivnih građanskih prava je da ona neposredno ili posredno proizlaze iz norma građanskog materijalnog (privatnog) prava u objektivnom smislu koje su im neposredni ili posredni pravni temelj. Stoga će privatna pravna vlast nositelja subjektivnog građanskog prava kada je on ostvari u društvenim odnosima biti posredstvom tog njegova subjektivnog prava utemeljena na građanskom pravu u objektivnom smislu. Tako je to u suvremenim pravnim porecima kontinentalne Europe iako nije uvijek i svugdje bilo tako niti je to i danas uvijek tako u svim pravnim porecima.

⁵⁵ Ako, odnosno ukoliko prema kriteriju koji mu daju materijalnopravne norme, sud zaključi da tužbeni zahtjev zaista nema svoj pravni temelj u subjektivnom materijalnom (građanskom ili nekom drugom privatnom) pravu koje tužitelja ovlašćuje na ono tuženikovo činjenje ili nečinjenje za koje je tužitelj zatražio da ga sud naredi tuženiku, zaključit će dalje da taj zahtjev nije materijalnopravno osnovan pa će ga svojom odlukom odbiti (čl. 338., st. 3. ZPP-a). Tek ako i ukoliko dođe do zaključka da tužitelj u svojem materijalnopravnom odnosu s tuženikom ima ono subjektivno materijalno (građansko ili neko drugo privatno) pravo koje je pravni temelj njegova tužbenog zahtjeva, sud će morati (u granicama procesnopравnih mogućnosti) usvojiti tužbeni zahtjev (u cijelosti ili djelomično).

nim zahtjevima nipošto nisu materijalnopravno neutralni; tužitelji te zahtjeve postavljaju da bi, ishodišći pravomoćnu odluku o meritumu, dobili sredstvo kojim će u daljnjim postupcima sudskih ili upravnih tijela javne vlasti (odnosno osoba s javnim ovlastima) utjecati na svoje materijalnopravne odnose s drugim osobama. Neposredni predmet sudskog spora koji tužitelj pokreće svojom deklaratornom tužbom je postojanje ili nepostojanje nekog spornog subjektivnog građanskog (privatnog) prava ili pravnog odnosa, istinitost ili neistinitost neke isprave o činjenicama o kojima ovisi jedno ili više tužiteljevih subjektivnih materijalnih prava, ali sve je to u neposrednoj ili posrednoj vezi s materijalnopravnim odnosom tužitelja i tuženika.⁵⁶ Kada se i postavlja pitanje tužiteljeva pravnog interesa (čl. 187., st. 2. ZPP-a) za to da sud utvrdi postojanje, odnosno nepostojanje kakva prava ili pravnog odnosa ili istinitost, odnosno neistinitost kakve isprave prije dospelosti zahtjeva za činidbu iz istog odnosa, redovito je to pitanje o spornom materijalnopravnom odnosu stranaka i mogućem učinku zatraženog pravomoćnog utvrđenja na taj njihov odnos. Naime, "pravni interes postoji kada nekom pravu tužitelja prijete aktualna opasnost nesigurnosti time što tuženik ozbiljno ugrožava neko tužiteljevo pravo ili si prisvaja neko pravo prema tužitelju i kad je pravomoćna deklaratorna presuda koju tužitelj nastoji ishoditi prikladna za otklanjanje te opasnosti".⁵⁷ Bilo da je deklaratorni zahtjev postavljen tužbom za utvrđenje, bilo da je postavljen kao prejudicijelni deklaratorni zahtjev, predmet spora među strankama je u krajnjoj liniji postojanje nekog navodnog tužiteljeva subjektivnog materijalnog prava u odnosu prema tuženiku ili postojanje nekog tužiteljeva pravnog statusa od utjecaja na materijalnopravni odnos ili odnose tužitelja s tuženikom. Sudskim se sporom teži rješavanju spornog materijalnopravnog odnosa stranaka.

⁵⁶ Kada tužitelj od suda traži utvrđenje da je njegov ugovor s tuženikom *ex lege* ništetan jer je, npr., fiktivan, predmet njihova spora su subjektivna materijalna prava koja bi na temelju tog ugovora postojala da ugovor nije ništetan (odnosno obveze kao naličje tih prava u pravnom odnosu). Kada traži utvrđenje očinstva, predmet spora je tužiteljev pravni status tuženikova djeteta, a i sva međusobna subjektivna materijalna prava i obveze koji čine pravni odnos djeteta i roditelja. Kada tužitelj traži utvrđenje da je tuženikova odluka o otkazu ugovora o radu ništavna, predmet spora je tužiteljev pravni status u radnom odnosu, a i sporna subjektivna materijalna prava i obveze koji u tom odnosu pripadaju tužitelju. Kada tužitelj traži utvrđenje da je ostaviteljeva oporuka ništeta, predmet njihova spora je pravni status ostaviteljeva nasljednika, nasljedno pravo i sve ono od čega se sastoji pravni položaj nasljednika ili pak drugo pravo nasljednopravne naravi (pravo na zapis) koje bi mu na temelju te oporuke pripadalo da ona nije ništeta itd.

⁵⁷ V. Grbin, I., *op. cit.* u bilj. 46, str. 972 - 973.

Sudski spor ima i svoju tzv. činjeničnu osnovu, činjenice koje su pravno relevantne za prosudbu materijalnopravnog odnosa tužitelja i tuženika, dakle za ocjenu osnovanosti tužbenog zahtjeva. Premda se katkad govori o pravno-generativnim činjenicama ili o pravno-proizvodnoj činjeničnoj osnovi, to se ne bi smjelo shvatiti doslovno. Činjenice same po sebi nisu niti mogu biti pravno-proizvodne. Postojanje nekih činjenica može tek biti pretpostavka koja će se trebati ispuniti u realnom svijetu da bi iz pravnih norma za neku osobu proizašlo neko subjektivno pravo, odnosno da bi se postojeće pravo promijenilo ili prestalo. Ako u nekom slučaju činjenice budu onakve kakve pravna norma za to predviđa, nastat će, izmijenit će se ili će prestati neko subjektivno pravo, ali ne kao proizvod tih činjenica nego kao posljedica djelovanja onih materijalnopravnih norma koje su odredile da će posljedica postojanja te vrste činjenica biti nastanak, promjena ili prestanak tog subjektivnog prava.⁵⁸ Upravo zbog te uloge koju činjenice imaju u nastanku, promjeni i prestanku subjektivnih materijalnih prava postoji veza između materijalnopravnog elementa sudskog spora i činjeničnog stanja. Spoznaja činjeničnog stanja u spornom odnosu omogućuje zaključak o materijalnopravom temelju sudskog spora. Međutim, istinita spoznaja činjenica je jednako teška⁵⁹ koliko i važna. Ne utvrdi li se u sudskom sporu relevantno činjenično stanje istinito, to će za sobom povući pogrešnu ocjenu materijalnopravnih, a katkad i procesnopravnih elemenata tog spora.^{60 61}

⁵⁸ Pravno-proizvodne su jedino materijalnopravne norme (iz odgovarajućih pravnih izvora) koje su odredile da će subjektivna prava nastati (promijeniti se ili prestati) pod pretpostavkom da činjenice budu onakve kakve te norme za to predviđaju.

⁵⁹ Istini je Michel Foucault posvetio ciklus veoma poznatih predavanja (1983. - 1984.) na Collègeu de France kojima je bacio novo svjetlo na stare probleme i potaknuo razmišljanja u novom smjeru. Ta predavanja je pod naslovom *Le courage de la vérité. Le gouvernement de soi et des autres II* objavio Gallimard u Parisu 2009., a na njemački preveo Jürgen Schröder pod naslovom *Der Mut zur Wahrheit*, Berlin, 2012.

⁶⁰ Prijeti velika opasnost od pogrešne slike o činjeničnom stanju u spornom odnosu pa u tom pogledu leži na sudu velika odgovornost. Uz poteškoće koje uopće opterećuju svaku spoznaju istine, u sudskim postupcima postoji i sasvim praktična opasnost od prikriivanja, iskrivljavanja pa i lažnog prikazivanja činjenica, manipuliranja slikom o njima. Prijeti, dakako, i opasnost da sud možda neće uspjeti ispravno ocijeniti koje činjenice su sa stajališta norma materijalnog prava mjerodavne, a i od pogreške u zaključivanju.

⁶¹ S tim se problemom sudovi stalno susreću i bore, s više ili manje uspjeha. Nisu rijetki slučajevi u kojima viši sud ukida odluke suda nižeg stupnja zbog nepotpuno ili pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja. Time se, dakako, odugovlači pravomoćno rješavanje sudskih sporova, ali to ne bi smjelo obeshrabriti odgovorna nastojanja

D. Uloga materijalnog prava u sudskom postupanju i odlučivanju

Sud koji vodi parnicu upravlja postupkom prema procesnim pravilima, ali nipošto sasvim neovisno o pravilima materijalnog prava. Prema odgovarajućim procesnopravnim pravilima sud ispituje stranke i odlučuje o njihovim prijedlozima i drugim procesnim radnjama⁶², odlučuje o izvođenju dokaza vodeći računa o materijalnopravnom temelju i predmetu spora te, u vezi s tim, o zahtjevima procesne ekonomije.⁶³ Da bi sud mogao zaključiti je li, odnosno koliko je tužba materijalnopravno osnovana, a i jesu li, odnosno koliko su osnovani tuženikovi materijalnopravni prigovori i eventualni protuzahitjevi, sud treba spoznati (utvrditi) činjenice koje su za to relevantne. No, koje bi činjenice mogle biti relevantne u sporu koji vodi, sud će trebati prosuditi prema normama materijalnog prava jer one su te koje određuju nastanak, promjenu i prestanak subjektivnih prava (i/ili obveza) kao posljedicu postojanja određenih vrsta činjenica i njihovih kombinacija. Sud prema procesnim pravilima odlučuje koje će od predloženih dokaza izvesti radi utvrđivanja relevantnih, a spornih činjenica, ali koje bi činjenice mogle biti relevantne, to će sud trebati prosuditi prema kriteriju koji mu za to pružaju odgovarajuće norme objektivnog materijalnog prava.⁶⁴

Pošto spozna relevantne činjenice (tj. ocijeni da su relevantne sporne činjenice dovoljno dokazane), sud je u stanju donijeti svoju odluku o meritumu spora. Nju treba donijeti prema odgovarajućim procesnim pravilima, ali, kao što se to obično kaže, primjenjujući materijalno pravo na činjenice koje je spoznao.⁶⁵ Ta će odluka odražavati njegovu prosudbu je li tužbeni zahtjev zaista materijalnopravno osnovan, odnosno koliko je osnovan kada se u obzir uzmu osnovani materijalnopravni prigovori i protuzahitjevi tuženika. Svojom odlukom o meritumu spora sud ne smije odrediti nešto drugo, a ni išta više od

---

da spoznaja bitnih činjenica bude toliko bliska istini koliko je to u praksi najviše moguće postići.

⁶² V. Dika, M., *op. cit.* u bilj. 52.

⁶³ Sud je dužan postupak provesti bez odugovlačenja, u razumnom roku, i sa što manje troškova te onemogućiti svaku zlouporabu prava u postupku (čl. 10., st. 1. ZPP-a).

⁶⁴ Tako je i kada sud odluči da će izvesti dokaze koje stranke nisu predložile, ali je posumnjao da stranke idu za tim da raspolažu zahtjevima kojima ne mogu raspolažati jer su suprotni prisilnim propisima (čl. 7., st. 2. ZPP-a).

⁶⁵ O ulozi dokazivanja činjenica v. Radolović, A., *Suđenje osnovom pravičnosti, diskreciono ovlaštenje suca i slobodna ocjena dokaza*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 19, 1998., str. 1049 – 1063.

onoga što je tužitelj zahtijevao. Ako primijenivši materijalno pravo na ono što je u postupku spoznao o činjenicama dođe do zaključka da tužitelj ima ono subjektivno materijalno (građansko ili neko drugo privatno) pravo na kojem se temelji njegov tužbeni zahtjev, sud će taj tužbeni zahtjev usvojiti (u granicama procesnopravnih mogućnosti). No, neće smjeti udovoljiti tužbenom zahtjevu ako primjenom norma materijalnog prava dođe do zaključka da tužitelj nema to subjektivno materijalno pravo, odnosno neće mu smjeti udovoljiti u pogledu onoga do čega ne dosežu ovlaštenja koja mu daje njegovo subjektivno materijalno pravo.⁶⁶

Donese li sud svoju odluku o meritumu tužbenog zahtjeva, a da nije utvrdio ili je pogrešno utvrdio neku činjenicu koja je prema kriteriju koji daju materijalnopravne norme odlučna za ocjenu materijalnopravnog elementa spornog odnosa stranaka, ta će odluka biti pobojna zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja (čl. 353., st. 1., t. 2. i čl. 355. ZPP-a) pa će je drugostupanjski sud povodom žalbe ukinuti i uputiti predmet prvostupanjskom na ponovno suđenje (čl. 370. - 371. ZPP-a). Odluka o meritumu tužbenog zahtjeva bit će pobojna i u slučaju da je sud potpuno i ispravno utvrdio sve relevantne činjenice ako ju je donio pogrešno primijenivši materijalno pravo (čl. 353., st. 1., t. 3. ZPP-a), ako, naime, nije primijenio neku odredbu materijalnog prava koju je trebao primijeniti ili je nije pravilno protumačio i primijenio (čl. 356. ZPP-a). Bude li prvostupanjska odluka žalbom osnovano pobijana zbog pogrešne primjene materijalnog prava, drugostupanjski sud će je preinačiti da bi sudska odluka bila primjerena onom što određuju norme materijalnog prava (čl. 373. ZPP-a). I drugostupanjski sud će svakako morati postupati prema odgovarajućim pravilima procesnog prava, ali će se pri ocjeni osnovanosti žalbe koja mu je uložena zbog pogrešne primjene materijalnog prava služiti kriterijem koji daju odgovarajuće norme materijalnog prava. Drugostupanjski sud će se i pri ocjeni osnovanosti žalbe koja je uložena zbog pogrešnog ili nepotpunog činjeničnog stanja redovito služiti materijalnopravnim kriterijem jer, kao što je kazano, ocjena o tome koje činjenice su u postojećem sporu relevantne redovito ovisi o primjenjivim materijalnopravnim normama.

Drugostupanjske sudske odluke su podložne reviziji pod pretpostavkama što ih određuju pravila građanskog procesnog prava pa kada su te ispunjene,

---

⁶⁶ Ako, odnosno ukoliko prema kriteriju koji mu daju materijalnopravne norme, sud zaključi da tužbeni zahtjev nema svoj pravni temelj u subjektivnom materijalnom (građanskom ili neko drugom privatnom) pravu koje tužitelja ovlašćuje na ono što je zatražio da sud naredi tuženiku, zaključit će da taj zahtjev nije materijalnopravno osnovan pa će ga odlukom odbiti (čl. 338., st. 3. ZPP-a).

revizija protiv tih odluka može biti podnesena i zbog pogrešne primjene materijalnog prava (čl. 385., st. 1., t. 3. ZPP-a).⁶⁷ Bude li podnesena revizija pa revizijski sud utvrdi da je u drugostupanjskoj odluci materijalno pravo pogrešno primijenjeno, on će svojom presudom reviziju prihvatiti i u pravilu preinačiti pobijanu presudu (čl. 395., st. 1. ZPP-a). Ako ustanovi da je zbog pogrešne primjene materijalnog prava činjenično stanje nepotpuno utvrđeno pa da zbog toga nema uvjeta za preinaku pobijane presude, prihvatit će reviziju i u cijelosti ili djelomično ukinuti presude prvostupanjskog i drugostupanjskog suda (odnosno samo presudu drugostupanjskog suda) te vratiti predmet na ponovno suđenje (prvostupanjskom, odnosno samo drugostupanjskom sudu) (čl. 395., st. 2. i 396. ZPP-a).

Kada govorimo o odnosu materijalnog i procesnog prava u parnicama, moramo spomenuti i to da prosudba nekih, na prvi pogled isključivo procesnopравnih pitanja, ovisi u krajnjoj liniji o pravilima materijalnog prava. To je, npr., slučaj s ocjenom je li stranka uredno zastupana ili nije, je li izjava stranke o priznanju ili odricanju dana bez mana volje ili u bitnoj zabludi, pod utjecajem prisile ili prijekora. Često će i prosudba postojanja ili nepostojanja interesa o kojem ovise procesna prava stranaka (kolektivnog interesa, pravnog interesa)⁶⁸ ovisiti o materijalnopравnom aspektu položaja u kojem se nalazi ili bi se mogla naći ona stranka čiji se interes prosuđuje.

3. KOLIKO PARNICA UTJEČE NA SPORNI GRAĐANSKOPRAVNI ODNOS STRANAKA

A. Utjecaj litispendencije

Time što je dostavljanjem tužiteljeve tužbe tuženiku njihov spor postao sudski spor, njihov se građanskopравni odnos u biti nije izmijenio. Ipak, neke procesnopравne posljedice postojanja parnice (litispendencija) utječu ili bi mogle utjecati na građanskopравni odnos stranaka. Ne samo da se zbog litispendencije ne može među istim strankama pokrenuti nova parnica u pogledu istog

⁶⁷ Podložnošću drugostupanjskih odluka reviziji zbog bitnih povreda parničnog postupka (čl. 385., st. 1., t. 1. i 2. te st. 2. i 3. ZPP-a) ovdje se ne bavimo nego pažnju usredotočujemo na ulogu materijalnog prava u parnicama.

⁶⁸ I kada ZPP nije postojanje pravnog interesa izričito odredio kao pretpostavku poduzimanja neke parnične radnje (kao što je to odredio za podnošenje deklaratorne tužbe, tužbe za izdavanje platnog naloga ili revizije), stranka treba imati takav interes jer pravo na pravnu zaštitu pripada samo onome tko ima pravni interes, koji zaslužuje da mu država (javna vlast) pruža sudsku zaštitu.

zahtjeva (čl. 194., st. 3. ZPP-a)⁶⁹, što je neposredni procesnopravni učinak litispencije, nego je otvorena mogućnost određivanja privremenih mjera osiguranja (radi osiguranja novčanih ili nenovčanih tražbina) i prethodnih mjera osiguranja (ako već postoji odluka koja nije ovršna).⁷⁰ Određivanje i ukidanje mjera osiguranja obavljaju se na temelju pravila procesnog prava, ali upravo s ciljem da se time utječe na izvršavanje subjektivnih građanskih prava osoba protiv kojih sud određuje tu mjeru. Kada sud odredi neku mjeru osiguranja, ta će, dok god ne bude ukinuta, u većoj ili manjoj mjeri utjecati na subjektivna građanska prava na koja se odnosi, a katkad i na materijalnopravnu poziciju trećih osoba.

B. Utjecaj pravomoćnih presuda

Pošto sudski spor tužitelja i tuženika bude okončan pravomoćnom sudskom odlukom o meritumu⁷¹, imat će to mnogostruke posljedice. Glavne procesnopravne posljedice bit će da više neće biti dopušteno ulaganje redovnih pravnih lijekova ni pokretanje nove parnice među istim strankama o istom zahtjevu, a da će, nakon što protekne paricijski rok, biti otvoren put za pokretanje ovršnog postupka radi ostvarivanja onoga što ta odluka određuje.⁷² Dakako da pravomoćno okončanje sudskog spora treba imati i materijalnopravne posljedice jer je svrha parnice upravo ta da pravomoćna odluka koju sud donese o meritumu spora utječe na materijalnopravni, izvansudski odnos parničnikih stranaka. Taj je prethodio pokretanju sudskog spora, trajao je za vrijeme parničnog postupka, a kada je taj postupak dovršen pravomoćnom odlukom o meritumu stvari, ona bi na nj trebala djelovati. Ona to zaista i čini jer – kaže se – pravomoćna presuda je za stranke zakon. To znači da je njome uklonjena dotadašnja neizvjesnost o onome o čemu je sud pravomoćno presudio; to je postalo pravno nesporno (premda će nerijetko biti među strankama i nadalje sporno na nepravnoj razini njihovih odnosa). Inače u pogledu djelovanja na građanskopravni odnos strana-

⁶⁹ S tim u vezi postoji problem određivanja predmeta i identiteta spora koji je iscrpno prikazao i o tome izložio vlastiti stav Mihajlo Dika u: Dika, M., *op. cit.* u bilj. 1, str. 112 - 211.

⁷⁰ V. Tomičić, L., *Privremene i prethodne mjere*, Zagreb, 2010.

⁷¹ Isto, dakako, vrijedi i za sudsku nagodbu.

⁷² O djelovanju pravomoćnosti sudskih odluka v. Triva, S.; Dika, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 626 - 657; Radolović, A., *Pravomoćnost (i definitivnost) sudske presude i nemogućnost odnosno nedopustivost sadržaja ili predmeta obveze*, Vladavina prava, br. 2/6, 1998., str. 113 - 119.

ka treba razlikovati pravni učinak pravomoćnih sudskih odluka o kondemnatornim, konstitutivnim i deklaratornim tužbenim zahtjevima.

Pravomoćne sudske odluke o kondemnatornim tužbenim zahtjevima ne mijenjaju subjektivna prava ni obveze stranaka pa ne utječu na pravni aspekt njihovih materijalnopравnih odnosa. Utječu na ostale aspekte njihovih socijalnih odnosa, socijalni, emotivni, financijski i sl., ali ne neposredno i na pravni. Sud svojom odlukom o kondemnatornom zahtjevu ne stvara strankama nikakvo novo pravo, odnosno obvezu nego samo s obzirom na stanje činjenica u spornom odnosu i materijalnopравne norme koje se na to odnose prosuđuje njihov pravni odnos. Sud je vodio postupak da bi prosudio je li tužitelju zaista pripadalo subjektivno pravo na kojem je temeljio svoj kondemnatorni tužbeni zahtjev, je li tuženik zaista s pravom postavio svoje materijalnopравne prigovore i protuzahjeve pa je prema toj prosudbi presudio. Ta presuda je ovršni naslov pa će ono što je sud njome odredio moći biti i prisilno provedeno u ovršnom postupku ne bude li to izvršeno dobrovoljno. Presudivši da je tuženik dužan tužitelju izvršiti određenu činidbu sud nije odredio ništa novo nego je samo prosudio koji je bio pravni učinak djelovanja norma materijalnog prava na materijalnopравni odnos parničnih stranaka.⁷³ Tek izvršenjem, dobrovoljnim ili ovršnim, onoga što je pravomoćna sudska odluka odredila, uskladit će se odnos parničnih stranaka s materijalnim pravom. Međutim, ako je sud pogrešno prosudio da su neke činjenice pravno relevantne, iako one to nisu; da su neke činjenice dokazane, a one to nisu; da su norme materijalnog prava izazvale one pravne učinke koje one nisu izazvale pa je stoga njegova pravomoćna odluka u sudskom sporu bila pogrešna, ali je postala pravomoćna, njezin je materijalnopравni učinak drukčiji. Na temelju takve, pogrešne odluke nastalo je za neku od parničnih stranaka subjektivno pravo, odnosno obveza koje do tada nije bilo, ali joj je sud izrekom svoje odluke dao egzistenciju. Jedino pogrešna pravomoćna kondemnatorna odluka stvara subjektivno materijalno pravo, odnosno obveze među strankama, čime itekako utječe na njihov međusobni odnos.

Za razliku od kondemnatornih, pravomoćne konstitutivne odluke trebale bi utjecati na materijalnopравne odnose stranaka. Svrha parničnih postupaka koji se vode o konstitutivnim tužbenim zahtjevima je uređenje odnosa sudskom odlukom koja će, pošto postane pravomoćna, utjecati, i to u pravilu neposredno, na materijalnopравni odnos parničnih stranaka. Ako je na temelju nekog svog potestativnog prava, dakle subjektivnog materijalnog prava koje svojeg nositelja ovlašćuje da, ishodivši odluku suda, proizvede određeni pravni

⁷³ Pravomoćnom sudskom odlukom ne nastupa obnova (novacija) ičijih obveza.

učinak prema drugoj osobi (osnivanje, promjenu ili prestanak pravnog odnosa s njom) tužitelj od suda zahtijevao da odredi nastupanje nekog pravnog učinka, pravomoćna sudska odluka kojom bi on taj zahtjev usvojio, imala bi odgovarajući učinak na pravni odnos tužitelja i tuženika.^{74 75} Sud će, naravno, do odluke i njezine pravomoćnosti doći u parničnom postupku prema odgovarajućim procesnopravnim pravilima, ali će pravomoćna konstitutivna sudska odluka proizvesti materijalnopравни učinak.

Deklaratorne sudske odluke nemaju neposrednu materijalnopravnu nego procesnopravnu funkciju. Kao što smo već spomenuli, neposredna funkcija tužba za utvrđenje je zapravo procesnopravna. Ono što sud pravomoćno utvrdi svojom odlukom redovito je namijenjeno tomu da tužitelju posluži u nekom drugom sudskom ili upravnom postupku u kojem više neće moći biti osporavano. Deklaratorne sudske odluke ne proizvode nikakav neposredni materijalnopravni učinak na odnos tužitelja i tuženika⁷⁶, ali ih se donosi da bi se utvrdio materijalnopravni učinak koji je već nastupio⁷⁷ ili da se pripremi procesnopravni teren za vođenje daljnjih postupaka.⁷⁸

---

⁷⁴ Npr., ako je tužitelj na temelju svojeg prava na poništaj ili na razvod braka ishodio pravomoćnu presudu kojom sud poništava brak s tuženom osobom, odnosno razvodi ga, brak je prestao u trenutku pravomoćnosti te presude (čl. 34., st. 2. Obiteljskog zakona).

⁷⁵ Od toga treba razlikovati situaciju u kojoj je tužiteljevo potestativno pravo već djelovalo po sili norma materijalnog prava (npr., poništivši ugovor). U takvoj će situaciji sudska odluka samo konstatirati učinak koji je u materijalnopravnom odnosu stranaka već nastupio. Ako je materijalnopravni učinak na pravni odnos tužitelja i tuženika već nastupio samim očitovanjem tužiteljeve volje (npr., primanjem izjave o prihvaćanju ponude, čl. 262. ZOO-a) ili pak na temelju zakona (npr., ako je kupac robe s nedostatkom dao prodavatelju naknadni primjereni rok za ispunjenje ugovora, a taj nije ni u tom roku ispunio ugovor, čl. 413. ZOO-a), taj učinak na pravni odnos tužitelja i tuženika može biti predmetom sudskog spora, ali odluka koju će sud donijeti neće biti konstitutivne nego deklaratorne naravi.

⁷⁶ O tome da podnošenje ili nepodnošenje nekih vrsta deklaratornih tužba ipak ima parakonstitutivni učinak, na što je već upozorio Mihajlo Dika (v. Dika, M., *op. cit.* u bilj. I, str. 255 - 256), bilo je već ranije govora.

⁷⁷ Ako je materijalnopravni učinak na pravni odnos tužitelja i tuženika već nastupio samim očitovanjem tužiteljeve volje (npr., primanjem izjave o prihvaćanju ponude, čl. 262. ZOO-a) ili pak na temelju zakona (npr., ako je kupac robe s nedostatkom dao prodavatelju naknadni primjereni rok za ispunjenje ugovora, a taj nije ni u tom roku ugovor ispunio, čl. 413. ZOO-a), taj učinak na pravni odnos tužitelja i tuženika može biti predmetom sudskog spora, ali odluka koju će sud donijeti neće biti konstitutivne nego deklaratorne naravi.

⁷⁸ Ako je deklaratorna sudska odluka pogrešna, ona može izazvati materijalnopravne učinke kao, npr., u slučaju da je pogrešno utvrđeno očinstvo ili majčinstvo djeteta.

4. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Materijalno i procesno građansko pravo imaju, bez obzira na njihovu tako različitu pravnu narav, mnogobrojne, višeslojne i neraskidive funkcionalne veze. Stoga sudski sporovi imaju, uz procesnopravnu, i svoju neizostavnu materijalnopravnu komponentu (zanemare li se neke iznimne situacije). Procesnopravna im daje dinamiku, a materijalnopravna cilj i društvenu svrhu. Objekte se u sudskom sporu isprepliću i međusobnom suradnjom vode k zajedničkom cilju, pravomoćnoj odluci o meritumu tužbenog zahtjeva.

Svaki se sudski spor zapravo vodi oko nekih subjektivnih prava (i/ili obveza), odnosno građanskopravnog (privatnopravnog) statusa stranaka, a ne oko činjenica, bez obzira što su najčešće (i) činjenice sporne pa se o njima raspravlja te nastoji spoznati i dokazati činjenično stanje. To je, naravno, potrebno. Spoznaja činjenica o pravnom odnosu parničnih stranaka otkriva postojanje i pravnu sudbinu subjektivnih materijalnih prava (i/ili obveza) stranaka jer norme materijalnog prava vežu nastajanje, promjenu i prestanak subjektivnih prava (i/ili obveza) uz neke vrste činjenica i njihove kombinacije kao pretpostavke nastupanja tih pravnih učinaka. Stoga Mihajlo Dika ispravno upozorava da "osnovanost tužbenog zahtjeva kao prijedloga izreke presude određenog sadržaja nije moguće ocijeniti izravno na temelju iznijetih činjenica koje će biti iznijete i utvrđivane u postupku. Da bi sud mogao donijeti odluku o tome, on mora na utvrđeno činjenično stanje primijeniti materijalno pravo i primjenom tog prava doći do zaključka jesu li *in concreto* ispunjeni uvjeti za prihvaćanje tužbenog zahtjeva."⁷⁹ S time se svakako treba u potpunosti složiti i samo još možda dodati pojašnjenje da će to biti zaključak o subjektivnim pravima, odnosno obvezama ili o pravnom statusu parničnih stranaka.

Bez obzira na neka veoma utjecajna učenja (s kojima ovdje nećemo polemizirati) prema kojima pravni poreci nisu sustavi prava koja mogu pripadati pojedincima nego su sustavi njihovih dužnosti, iz norma materijalnog prava nesumnjivo za pojedince proizlaze subjektivna građanska (privatna) prava. Sporovi koji izbijaju među pojedincima u vezi s njihovim sudjelovanjem u pravnim odnosima sporovi su o njihovim subjektivnim pravima ili pravnim statusima, odnosno o obvezama kao naličju subjektivnih prava u tim odnosima. Kada neki od sudionika u sporu podnese tužbu sudu pa time spor dobije dimenziju sudskog spora, tada je subjektivno pravo ili pravni status koji tužitelju navodno pripada i koji on nastoji sudskim putem ostvariti (zaštititi) u odnosu prema tuženiku materijalnopravni temelj tog sudskog spora.

⁷⁹ Dika, M., *op. cit.* u bilj. 1, § 19/3, str. 176.

Za vođenje i tijekom parničnog postupka najvažnija je jasna spoznaja na kojem je svojem navodnom subjektivnom materijalnom pravu ili pravnom statusu tužitelj utemeljio svoj tužbeni zahtjev, odnosno koje to svoje navodno subjektivno pravo ili pravni status nastoji tim putem ostvariti (ili zaštititi). Ta spoznaja je potrebna sudu, tuženiku kao i drugim sudionicima parničnog postupka (umješacima) da svoje djelovanje u parnici usmjere prema utvrđivanju i dokazivanju onih činjenica koje su zaista relevantne za pravno rješenje spora. Nema li o tom jasnu spoznaju, sud će se u obavljanju svojeg i inače veoma zahtjevna i teška zadatka nalaziti u zaista nezavidnoj situaciji u kojoj će moći samo nagađati o materijalnom pravnom temelju spora. U takvoj će situaciji prijetiti opasnost da njegovo postupanje ne bude primjereno potrebama i zahtjevima procesne ekonomije.⁸⁰ Nipošto nije manje važno da je jasna spoznaja o pravnom temelju tužbenog zahtjeva potrebna i parničnim strankama da bi u sporu mogle nastupati kao svjesni i savjesni sudionici koji slobodno izvršavaju svoja subjektivna prava i njima raspolažu, pa i snose odgovornost za to.

Budući da sudski spor ima i materijalnopravnu i procesnopravnu komponentu, bilo bi potrebno u ocjeni identiteta sudskog spora⁸¹ uzimati u obzir i njegov materijalnopravni temelj. Obje komponente sudskog spora određuju njegov identitet koji je presudno važan s obzirom na probleme objektivne kumulacije tužbenih zahtjeva, preinake tužbe te djelovanja litispencije i pravomoćnosti sudske odluke. Krajnje pojednostavljeno, da bi se moglo zaključiti da je jedan sudski spor identičan s drugim pa da mu zato nema mjesta jer se prvi vodi ili je već pravomoćno okončan, nije dovoljno da su oba sporovi među istim strankama, da su činjenice slučaja iste i da u obama tužitelj isto zahtijeva od tuženika nego je potrebno voditi računa i o materijalnom pravnom temelju sudskog spora. Ne uzme li se i on u obzir, može se katkad zaključiti da je jednako i ono što ipak nije jednako, a onda odatle mogu proizići procesnopravne posljedice koje će se negativno odraziti na subjektivnim pravima, privatnopravnom statusu i obvezama nekih osoba.⁸²

⁸⁰ Sud, dakako, treba znati pravo (*iura novit curia*), ali treba i znati koje materijalnopravne norme dolaze u obzir za primjenu u pogledu tužiteljeva zahtjeva. Ako o materijalnom pravnom temelju tog zahtjeva može samo nagađati, morat će utvrđivati puno širi krug činjenica od onih koje su zaista mjerodavne, morat će udovoljavati procesnim zahtjevima stranaka koji nisu potrebni itd. Kada viši sud bude odlučivao povodom žalbe, možda će doći do zaključka da je potrebno proširiti krug činjenica koje bi trebalo utvrditi i/ili da je potrebno udovoljiti nekim procesnim zahtjevima i prijedlozima koje je prvostupanijski sud otklonio kao nepotrebne.

⁸¹ Dika, M., *op. cit.* u bilj. 1, § 19/38, str. 194 *sqq.*

⁸² Neuzimanje u obzir materijalnopravnog temelja spora ima za posljedicu sudsku praksu koja negira dopuštenost kumuliranja naknade štete i osigurarine iz ugovora

Summary

Nikola Gavella *

**ON RELATIONSHIP BETWEEN SUBSTANTIAL AND
PROCEDURAL LAW IN CIVIL DISPUTES – THE
VIEWPOINT OF PRIVATE (CIVIL) LAW**

The relationship between so-called substantive law (in particular, civil and private law) on one side, and civil procedural law on the other side, was subject to various understandings and long standing disputes in academic writings and professional papers. This, of course, had its impact on legislation and case-law. Gradually, the prevailing opinion on this subject became the view according to which substantive civil law and civil procedural law are two independent segments of legal system, but interconnected by their respective roles and functions within the legal system. The role of substantive civil law within legal system is to regulate by its provisions mutual relationships among free and equal individuals – those who enter into relationships of civil (private) law. While fulfilling this role, substantive law establishes legal causation, according to which certain effects of civil law nature occur – creation, transformation and termination of subjective civil-law (private law) rights (as well as of respective obligations, which are in the law of obligations only the reverse side of rights). Legal norms and the rights of individuals that stem from them exist in a non-material world, and their purpose is to have an impact on the relationships between individuals in the real world. In order to achieve this purpose, the norms have to be respected and obeyed in the real world. Since some persons on some occasions do not wish to obey the norms voluntarily, it is necessary to secure the support of public authorities, so that the rights inherent in substantive law would become effective also in respect of such individuals. This function is given to courts, and the way of their operation is determined by the organizational and functional norms of civil procedural law. Insofar, through administration of justice, substantive civil law meets civil procedural law. In judicial area, substantive civil law and civil procedural law collaborate in the manner required and defined by their role in the legal system. In spite of the fact that both have separate areas of operation, separate methods,

---

o osiguranju od posljedica nesretnog slučaja. O tome v. Matijević, B., *Kumuliranje naknade za štetu i osigurnine*, Hrvatska pravna revija, br. 2, 2008., str. 27 - 35; Belanić, L., *Kumulacija zahtjeva za naknadu štete i osigurnine iz ugovora o osiguranju od posljedica nesretnog slučaja*, Informator, br. 5953, 2011., str. 11 - 12 i br. 5954, str. 5 - 6.

* Nikola Gavella, Ph. D., Professor Emeritus, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb.

and separate, rather different legal nature, in the cases where their areas of operation overlap, substantive and procedural civil law live in a specific symbiosis. Substantive civil law gives to procedural law its sense and existential purpose, while procedural law enables substantive law to be effective in social interaction in all cases where power and intervention of the public authority – the court – is needed. While aspiring to achieve common goals, they support each other, but at the same time they limit somewhat each other.

Mutual relationship between substantive and procedural civil law in contemporary Croatian legal order may at best be discussed from the perspective of the role of substantive civil law in court litigation proceedings. It may be revealed that civil litigation has its procedural and substantive components; procedural side secures dynamics, while substantive provides goals and social purpose. Both are intertwined – they collaborate on the journey towards the common objective – final and binding decision on the merits of the dispute. The disputes that happen among individuals regarding their participation in legal relationships are the disputes on their rights or legal status, or the disputes regarding obligations that are the flip side of the rights in these relationships. When any of the parties in dispute commences civil proceedings, and the disagreement escalates into court litigation, the right or legal status claimed and enforced by the claimant against the defendant is the private law foundation of this judicial dispute.

It is of utmost importance for the conduct and continuation of civil litigation to obtain clear picture of the alleged rights or legal status, i.e. to realize what alleged rights or legal status the claimant wishes to enforce (or to protect). This is important for both the court and the defendant, as well as for the other participants in the litigation proceedings (e.g. for the third intervening parties), so that they can direct their actions within the litigation proceedings on allegations and evidence-taking of only those facts that are really essential for the outcome of the case. If such clear picture is lacking, the court will find itself in the position in which its (otherwise very demanding and difficult) task will be even more precarious as it would be able only to speculate on the substantive law foundations of the dispute. This may further lead to inappropriate, inefficient and ineffective conduct of the proceedings. A clear picture of the legal foundations of the claim is not less important for the parties to a dispute, so that they may act in the dispute as conscious and conscientious participants that freely dispose of and enforce their rights, and assume liability for their actions.

*Due to this dual nature - substantive and procedural - of judicial disputes, it is essential to consider their legal foundations when evaluating the identity of a judicial dispute. Both components of a judicial dispute determine its identity, which is of crucial importance when some other issues occur, e.g. the issue of merger of claims; amendments to statement of claim, as well as the operation of *lis pendet* and *res iudicata* principles. In a rather simplified form: in order to conclude that one judicial dispute is identical with another one, so that the later dispute has to be dismissed because the earlier is pending or*

is finally adjudicated, it is not sufficient to have identical parties, identical facts and that in both disputes the same relief is claimed. In addition, it is necessary to pay attention to the substantive law foundation of the legal dispute. If such foundation is not taken into consideration, one can arrive to conclusion that a dispute is identical although this is not the case. From such an error, further procedural actions that negatively affect the rights, the status and the obligations of the involved persons can be derived.

Keywords: substantive law, civil (private) law, civil procedural law, rights, legal foundation, dispute, court litigation.

